

Filozófiai vonatkozások Babits első két kötetében

Babits első két lírakötetének bölcséleti jellege nem csupán témaválasztásában mutatkozik meg, hanem alapvetően meghatározza poétikáját is. Érezhető ez a kötetkompozíció és az egyes szövegek struktúráján is. A *Levelek Iris koszorújából* (1909) a kötet szerkesztésnek egy sajátos változatát dolgozta ki. Míg Ady *A Romlás virágai* nyomán elterjedt kötetkompozíciós elveknek megfelelően tematikus ciklusok kialakításával igyekezett a kötet egészének a verseknek önmagukon túl is mutató jelentést tulajdonítani, addig Babits egyedi kötet szerkezetet alakított ki. Kompozíciós szándékai nem csak a versek sorrendjében vagy csoportosításában nyilvánulnak meg, hanem egy olyan globális összefüggésrendszer megteremtésében, amelynek révén az egyes verseknek tulajdonítható jelentés egyre-egyre új rétegekkel bővül. A nyitó és záró versek alkotta keret a világ egy- vagy sokféleségének és a megismerés lehetőségének problémáját veti fel. A kötetbe gyűjtött versek tematikai, szemléleti és formai jellemzői egyaránt a változatosság érzetét keltik.

Gör. *philosophia* 'a bölcsesség szeretete', vagyis a filozófus a bölcsesség barátja (*philosz* 'barát', *szophia* 'bölcsesség'), jellemzője a törekvés a *megismerés* (kogníció) valamennyi (racionális–empirikus; analitikus–szintetizáló/holisztikus/egészleges; tudományos–művészi,...) formájára.

Létezésünk, így a filozófia alapkérdései:

1. Mit tudhatok?
2. Mit kell tennem?
3. Mit szabad remélnem?
4. Mi az ember? Ki vagyok én?

Az első kérdés áll a **metafizika** középpontjában, ennek két ágaként beszélhetünk az **ontológiáról**, a lét elméletéről, illetve az **episztemológiáról**, az ismeretelméletéről.

A bölcsélet ösztönzői:

- (i) csodálkozás
- (ii) kételkedés
- (iii) megismerésre törő akarat
- (iv) haláltudat
- (v) az ösztönredukció következményei (szublimáció)
- (vi) önkérésünk, identitásunk, önmeghatározásunk.

„Az ember olyan lény, aki mindig többet akar, mint amennyit tud, és többet tud, mint amennyit kell.” (W. Wickler)

IN HORATIUM

Érdemes figyelni a (görög) *filozófia* kezdetekor felmerülő törekvések megjelenésére.

A preszókratikus (Szókratész előtti) természetfilozófusok szerint az összes létezőnek közös **ősoka** (**archéja** van), ez egyrészt a dolgok sokaságának alapja mint egységes ősanyag; másrészt a tapasztalható változások indítóoka.

Az első filozófusnak a milétoszi Thalészt (i.e. 624–546) tekintik, aki szerint az ősanyag a *víz*. Tanítványa, Anaximandrosz (i. e. 611–546) elvontabban, az *apeiron*ként, azaz a végtelenként, határtalanként és meghatározatlanként írja le az őseltet.

Anaximenész megint anyagszerűnek látja az archét, ez nála a *levegő*; szerinte a lélek is levegőből áll.

A püthagoreusok szerint az egész valóság lényege a *számokban* és az *arányokban* áll. Ezek alakítják a kozmosz rendjét, a dolgok a számok képmásai, rendjüket számviszonyok határozzák meg. Az Egy minden szám fölött áll, azok eredetének számít.

Az archaikus elemtan összegzője Empedoklész, nála jelenik meg a **négy elem** (plusz a kvitesszencia mint ötödik elem) egysége: föld, víz, levegő, tűz; éter/apeirón.

Anaxagoras szerint **végtelen sok, minőségileg különböző alapanyag** létezik, ezek jellegzetes *keveredési aránya* eredményezi az egyes anyagokat.

Megemlítendő még a materializmus változataként az anyag oszthatatlan alapegységekből, az ún. atomokból mint korpuszkulákból álló szubsztancia elképzelése, elsősorban Démokritoszhoz kötve.

A „*Gyűlöllek, távol légy alacsony tömeg*” NIETZSCHE *Imigyen szóla Zarathustra* című művének **emberfölötti emberét** idézi. Nietzsche szerint ez a hagyományos értékekkel szembeni tökéletes szabadságával tűnik ki. Cselekvése a földi méretekhez igazodik: erőre, vitalitásra és hatalomra törekszik. Vele szemben állnak a csordaemberek, akik még egy elgondolt Isten diktátuma előtt (de főleg a tőle származóként beállított társadalmi szabályok előtt) hajlonganak, és a részvét s a gyengeség erkölcsének hódolnak. Hasonlóképpen megjelenik a versben az ugyancsak Nietzsche nevéhez köthető **örökös visszatérés** elképzelése. A tízes évek közepétől azonban határozottan eltávolodik Nietzsche übermensch-elképzelésétől.

ARISZTOTELÉSZnek a létezés eredetéről, okairól és céljáról alkotott elképzelése szerint a létezőknek van **anyagi oka** (pl. a hajótestet alkotó fa, a szegek, a kötelek, vitorlák szövete, egyebek), emellett nélkülözhetetlen a szerkezet, a **formai ok** (a hajó alkatrészeinek megfelelő elrendezése, struktúrája). Nélkülözhetetlen továbbá a struktúrát megvalósító folyamat, azaz a **ható-ok** (a hajó szakszerű megépítése) és végül a **cél-ok**, amire az elkészült hajó szolgál, teszem azt kereskedelmi vagy felfedező utak megtételére. Ez utóbbi értelmében szólal meg az *Esti kérdés*. Korábban alkalmas lehetett a „mert Isten így rendelte” válasz; ám a modernitás emberének ez nem feltétlenül ténylegesen elfogadható megoldás. Így kérdésiránya a pár évtizeddel később kiteljesedő filozófiai egzisztencializmus felé mutat.

Arisztotelész lélek elképzeléseit is érdemes nyomon követni a kötetekben: az élettelen szubsztanciák, a tárgyak után a növényeket már lelkes lényeknek tekinti, bennük a pusztán életfenntartásban és a szaporodásban megmutatkozó **vegetatív lélek** működik. Az állatokban jelenik meg az **érző lélek**, míg tudtunkkal az ember az egyetlen, amelyik **racionális, gondolkodó, reflexióra képes lélekkel** bír.

SPINOZA: „*Szín a különség, különség az élet.*” A holland filozófus panteista felfogásáról nevezetes; nála a megismerés és a megértés élménye összekapcsolódik a mindenben megnyilvánuló isteni szellemmel. valami hasonlót kutat Babits is e kötetében.

A különböző filozófiai inspirációkat a monizmus-pluralizmus kérdése kapcsolja közös kontextusba.

SCHOPENHAUER filozófiájának hatása érvényesül az egyformaság-sokféleség ellentétpárjának számos metaforikus áthelyezésében: feketeség-soksínúság, lemondás-vágy, halál-élet, unalom-változatosság, állapotszerűség-folyamatszerűség.

HENRI BERGSON filozófiája a legfrissebb hatású, két összetevőjét említsük meg most. Az egyik Bergson „**élan vital**” (életimpulzus) fogalma. *Teremtő fejlődés* (1907) című kötetében fejti ki elképzeléseit, miszerint az élet hosszan tartó folyamat, amely mindig új formákra bomlik, differenciálódik. A természettudományos kutatás számára alapul szolgáló értelem (ráció) nem képes az élet megérteni, mivel statikus, elvonatkoztató és izoláló szemléletmódja nem tud számot vetni az élet dinamikájával, egyszersmind egyszerűségével. Ennek alapja a **természettudomány mennyiségre, térbeliségre szűkült időfogalmán** alapul. És itt érkezünk a bergsoni filozófia másik lényegi pontjához, a sajátos időfogalomhoz. A természettudomány időfogalma eszerint **ellentmondásban van az életfolyamat alapjául szolgáló tartammal (durée)**, mint oszthatatlan, teremtő folyamattal, amely a korábbi magában őrzi, a jövőt pedig magában hordja. A **tartam** a belső megélésben fogható fel, amely a tudati állapotok tiszta minőségének és intenzitásának felel meg. Az állati ösztön és az emberi intellektus (racionális működés) az eszközjellegű cselekvés módjai, ahol az ösztön közelebb áll az élethez és egy eredeti összekapcsoltságot fejez ki, önmagát azonban reflexív módon nem képes fölfogni. Az intellektus a statikusra és az anyagira irányul, így alapjában a műszaki problémák területén mozog otthonosan. A teremtő életimpulzusban való részvétel csak a tudati elmélyülésével az **intuícióban** lehetséges, amely összekapcsolja az ösztönt és az intellektust.